BUTLLETÍ DE LA REIAL ACADÈMIA CATALANA DE BELLES ARTS DE SANT JORDI, IX, 1995, pàgs. 265-270

Manuel Fernández-Miranda (1946-1994)

Rechazada, siempre intempestiva, nunca la muerte resulta peor aceptada que cuando usa arteros usos hacia personas que pasan ante nuestros ojos en el disfrute pleno de su vida. Aquestes eren les paraules que Manuel Fernández-Miranda va escriure el 1989 quan vàrem perdre aquell extraordinari jove investigador que era Fernando Piñón Varela, mort als trenta anys. Ara, aquells mots li poden ésser aplicats a ell mateix.

El nostre company i amic Manolo va morir a Madrid el dia 16 de juliol de 1994. Només tenia 47 anys. Havia nascut l'any 1946 en el sí d'una coneguda família de Gijón (Astúries). Era un asturià enamorat de la Mediterrània i especialment seduït per les Illes Balears. Precisament la present nota necrològica s'escriu en català perquè ell llegia correctament la nostra llengua i fins i tot feia algun intent de parlar-la en la seva varietat baleàrica. Això li hauria complagut. Ho justifica també que ho fem el fet que tenia nombrosos amics a les Balears, a Catalunya i a València.

Fernández-Miranda destacava dins una nova generació universitària que s'obrí pas als anys setanta. Deixeble del Prof. Martín Almagro Basch, es va llicen-

ciar a la Universitat Complutense el mes de juny de 1968. Cinc anys després, sots la direcció d'aquell mestre i en el mateix escenari va llegir la seva tesi doctoral: *Secuencia cultural de la Prehistoria mallorquina*, guardonada amb la máxima qualificació. Aleshores ja havia viatjat en varies ocasions a Barcelona per a conèixer els materials i els documents baleàrics que conserva el seu Museu Arqueològic. Fou llavors quan nasqué la nostra amistat.

Després de l'aprenentatge d'ésser ajudant i adjunt, vingueren més tard els anys de les disputades *oposiciones*: Professor Agregat de Prehistòria de la Complutense el 1977; Catedràtic de Prehistòria de la Universitat de Lleó el 1981 i l'any següent de la Complutense. I, abans i després, encara tindríem que afegir la seva condició de docent ocasional de la UNED, de la U.I. Menéndez y Pelayo, de la Universitat d'Oviedo, Instituto Universitario Ortega y Gasset, Universitat de Cantabria, etc. Pel seu caràcter particular dins l'aspecte docent voldríem afegir-hi la direcció del «Programa d'estudis Joan Maragall» durant els anys 1992 i 1993, que es portà a terme a Barcelona i a Madrid gràcies a la Fundació La Caixa, la Fundació Ortega y Gasset i altres institucions.

La seva activitat com a docent fou d'una aplicació total. A més de les seves classes teòriques els seus alumnes eren estimulats a participar en nombroses excavacions i a realitzar viatges a l'estranger. De la seva activitat professoral en són una bona mostra els treballs elaborats sota la seva direcció: una dotzena de tesis doctorals —més d'una per any—. Caldria, a més, afegir-hi moltes decenes de treballs d'investigació. Així s'anà formant un llarg estol de deixebles. Pel caràcter obert i cooperatiu de Fernández-Miranda, alguns d'ells, però també qualcuns col·legues, signaven amb ell els treballs de recerca que es portaven a cap. La seva eficàcia en el treball d'equip era modèlica.

El camp de recerca de Fernández-Miranda fou ampli, encara que estigué principalment centrat en el que podríem dir Protohistòria hispànica, o sigui en el període que va des de l'Edat del Bronze fins a l'època ibèrica. Després d'haver participat en els treballs d'altres arqueòlegs, la primera excavació que dirigí personalment, l'any 1970, fou la del poblat de La Loma de Chiclana (Vallecas, Madrid). Seguiren inmediatament les de Adra (Almería) (1970 i 1971); Almallutx (Mallorca) (1970 i 1971); Cabezo de San Pedro (Huelva) (1970 a 1975); Verdelpino (Cuenca) (1973 i 1976); Torralba d'en Salort (Alaior, Menorca) (1973 a 1988); Recopolis (Guadalajara) (1976 a 1978); Cabezo de la Tiñosa (Lepe, Huelva) (!976 i 1977); Castilviejo de Guijosa (Sigüenza, Guadalajara) (1977); Niebla (Huelva) (1978 i 1979); Almizaraque (Almería) (1980 a 1985); El Acequión (Albacete) (1985 a 1989); i Cabezo de Cuartillas (Almería) (1986), junt amb d'altres menors i de diversos projectes col·lectius. Caldria efegir-hi els nombrosos viatges d'estudi a les Balears, als jaciments i museus de la costa mediterrània peninsular i també de moltes altres illes i llocs del nostre mar.

Tota aquesta tasca de recerca directe anà sempre acompanyada d'elaboracions teòriques sobre qüestions arqueològiques de tipus general i la problemàtica dels jaciments estudiats. Aquesta doble acció queda reflectida en les seves nombroses publicacions: més d'un centenar i mig de referències en una producció que s'inicià l'any 1969 (sis per any !). Influiren sobre aquests treballs les seves constants lectu-

res que quedaven reflectides en acurades recensions. Al final de la present nota hem recopilat una llista del que ens sembla més selecte dins d'aquella abundant producció. A més, ha deixat una bona dotzena de treballs en curs de publicació.

Molt aviat arribaren a Fernández-Miranda responsabilitats político-administratives que ell assumí amb una gran voluntat de servei i demostrant ésser un molt bon gestor. Primer fou Subdirector General d'Arqueologia durant tres anys (IX.1979 a X.1982), essent Director General de Belles Arts, Arxius i Biblioteques el nostre comú amic i col·lega el Prof. Xavier Tusell Gómez. Al produir-se el canvi de Govern, Fernández-Miranda substituí a Tusell en la Direcció General (XI.1982 a IX.1984). Foren en total cinc anys d'una constant activitat, segurament una de les etapes més lluïdes de dits departaments en la història del Ministeri de Cultura, especialment pel que fa referència a les publicacions. Les seves jornades al ministeri podien ser de catorze hores. El que això escriu, per haver-los viscut, podria fer esment d'una serie d'afers importants que, a més, es produiren en els inicis dels plens traspassos de funcions a les comunitats autònomes. L'acció dels arqueòlegs espanyols a l'estranger, les àmplies activitats d'extensió cultural del Museu Arqueològic Nacional, la restauració dels monuments i les seves prioritats, els problemes de la cova d'Altamira i de l'art prehistòric en general, el centenari de Louis Siret, els extensos programes d'exposicions i un llarg etcètera, eren minuciosament preparats i discutits, deixant però un ampli marge d'acció quan encomanava un treball concret. Era aleshores el moment en que, en mig d'un llarg debat científic o administratiu, podia sorgir aquella rialla de Manolo que trencava les prevencions. Ell en deia «ironia». En el fons s'endevinava que aquella seva forma de lluita, aquella tenacitat permanent, amagava una certa tristesa, potser la intuició del seu final prematur.

Fernández-Miranda tenia el do de la paraula i una gran facilitat per a la comunicació. En ocasions era «provocador», però sempre suscitava l'interès dels seus interlocutors. I podia ser contundent. Recordo, l'any 1993, una sessió pública en la que es parlava dels Monuments de la Humanitat que declara la UNESCO. Amb l'astorament dels altres membres que amb ell compartien la taula presidencial, però entre el beneplàcit de la majoria del públic, ell sostingué la teoria de que aquestes declaracions serveixen per molt poc i potser només per la propaganda.

Membre de molts organismes —Vicepresident de la Fundación Ortega y Gasset—, ell se sentia molt orgullós d'ésser Acadèmic Corresponent a Madrid de la nostra corporació. Havia estat proposat pels senyors Frederic Marés, Francesc Bonastre i el que subscriu el 19.X.1983 i fou elegit el 21.III.1984.

Amb aquell entusiasme i ànim, també amb la mateixa alegria, ara al Cel, Manolo deu sentir-se dirigint permanentment una excavació rodejat d'amics i de deixebles i habitant una casa plena de llum mediterrània com la que fou de Louis Siret a Herrerías (Almería) i en la que se sentia gairebé fora del temps.

EDUARD RIPOLL PERELLÓ

BIBLIOGRAFIA SELECTA DE M. FERNÁNDEZ-MIRANDA*

1. «Productos de cerámica sigillata hispánica en Ibiza», *T.P.*, 27 (1970), pàgs. 287-289, 1 figura. Seguit de «Contribución al estudio de la cerámica sigillata hispánica en Mérida», pàgs. 290-299, 2 figs.
2. «Cerámica sigillata hispánica en Mérida: marcas de alfarero», XI *Congreso Nacional de Arqueología, Mérida, 1969,* Saragossa, 1971, pàgs. 811-814.
3. «El poblado de La Loma de Chiclana (Madrid)», *Noticiario Arqueológico Hispánico,* XIII-XIV (1971), pàgs. 272-299.
4. (Amb R. Balbín) «Piezas de la Edad del Bronce en el Museo Arqueológico Provincial de Soria», *T.P.*, 28 (1971), pàgs. 289-304, 5 figs. i IV làms.
5. (Amb C. Enseñat i B. Enseñat), *El poblado de Almallutx (Escorca, Baleares),* E.A.E. núm. 73, 1971, 133 pàgs. i 12 làms.
6. «Los castros de la cultura de los campos de urnas en la provincia de Soria», *Celtiberia,* 43 (1972), pàgs. 29-60.
7. (Amb J. Zozaya i A. Moure), «El yacimiento medieval de Almallutx (Escorca, Baleares)», *Noticiario Arqueológico Hispánico, Arqueología,* I (1972), pàgs. 197-220.
8. (Amb W. H. Waldren), «El abrigo de Son Matge (Valldemosa) y la periodificación de la prehistória mallorquina mediante análisis de Carbono-14», *T.P.*, 31 (1974), pàgs. 297-304, 2 figs.
9. (Amb L. Caballero), *Abdera. Excavaciones en el Cerro de Montecristo (Adra, Almería),* E.A.E., núm. 85, 1975.
10. «El Cabezo de El Castillo o San Pedro y los problemas del poblamiento de la actual ciudad de Huelva durante el primer milenio. Avance de su estudio», *Huelva, Prehistoria y Antigüedad,* M., 1975, pàgs. 221-234.
11. (Amb J. A. Moure Romanillo), «El abrigo de Verdelpino (Cuenca). Nuevo yacimiento neolítico en el interior de la Península Ibérica», *Noticiario Arqueológico Hispánico , Prehistoria,* III (1975), pàgs. 189-236, 21 figs. i VI làms.
12. «Jarritas ibéricas de tipo ampuritano en la Islas Baleares: cronología arqueológica y tipológia analítica», *T.P.*, 33 (1976), pàgs. 255-290.
13. (Amb M. Belén), *Arqueología submarina en Menorca,* M., Fundación Juan March, 1977, 102 pàgs. i VIII làms.
14. (Amb M. Belén i J.P. Garrido), *Los orígenes de Huelva. Excavaciones en los Cabezos de San Pedro y la Esperanza,* Huelva Arqueológica, III (1977), 401 pàgs. i 13 làms.
15. «Cuestiones sobre la neolitización de la Península Ibérica», *Revista de Occidente,* maig de 1977, pàgs. 2-7.

* Abreviatures utilitzades: E.A.E. = Excavaciones Arqueologicas en España (Madrid); *T.P.* = *Trabajos de Prehistoria (Madrid);* i M. = Madrid.

16. (Amb R. de Balbín i A. Moure), «Un nuevo yacimiento con pinturas rupestres esquemáticas en Navalvillar de Pela (Badajoz)», *Boletín del Seminario de Arte y Arqueología de Valladolid*, 1977, pàgs. 5-24.
17. (Amb R.Moure, A. Morales i P. López), «El abrigo de Verdelpino (Cuenca). Noticia de los trabajos de 1976», *T.P.*, 34 (1977), pàgs. 31-38, 10 figs.
18. *Secuencia cultural de la Prehistoria de Mallorca*, Bibliotheca Praehistorica Hispana, XV, M., 1978, 378 pàgs., 78 figs. i XLVIII làms. (el 1973, la Universitat Complutense havia publicat un resum de 34 pàgs.).
19. (Amb M. Belén), «La Tiñosa (Lepe, Huelva)», *Huelva Arqueológica*, IV (1978), pàgs. 197-297.
20. (Amb M. Belén), *El fondeadero de Cales Coves (Alayor, Menorca)*, E.A.E., núm. 101, 1979, 208 pàgs. i XVI làms.
21. (Amb W. H. Waldren), «Periodificación cultural y cronología absoluta en la Prehistoria de Mallorca», *T.P.*, 36 (1979), pàgs. 349-377.
22. «Horizonte cultural tartéssico y hallazgos griegos en el sur de la Península», *Archivo Español de Arqueologia*, 52 (1979), pàgs. 49-66.
23. (Amb P.Bueno, F. Piñón i A. Rodero), «Torralba d'en Salord (Alayor, Menorca)», *Noticiario Arqueológico Hispánico*, 10 (1980), pàgs. 137-182.
24. «Altamira, cien años después», *Revista de Occidente*, març de 1980, pàgs. 115-121.
25. (Amb M. Ruíz-Gálvez), «El depósito de la Ría de Huelva y su contexto cultural», *Oskitania*, I (1980), pàgs. 65-80.
26. (Edició, amb M. Almagro Basch), *Altamira Symposium*, M., Ministeri de Cultura, 1981, 702 pàgs. figs. i làms. (Centenari del descobriment d'Altamira, M. - Asturies-Santander, X. 1979).
27. (Amb P.Bueno), «El Peñatu de Vidiago (Llanes, Asturias)», *Altamira Symposium*, M., 1981, pàgs. 451-468.
28. (Amb G. Delibes de Castro), «La tumba de Celada de Roblecedo (Palencia) y los inicios del Bronce Antiguo en el valle medio y alto del Pisuerga», *T.P.*, 38 (1981), pàgs. 153-192, 6 figs. i 4 làms.
29. «Yacimientos talayóticos para el estudio de la romanización en la isla de Mallorca», *Pollentia y la romanización de las Baleares, 1977*, Palma, 1983, pàgs. 93-121, 9 figs. i 6 làms.
30. «Gijón en época romana», *Indigenismo y romanización en el Conventum Asturum*, M., 1983, pàgs. 45-66.
31. «Resef en Ibiza», *Homenaje al Prof. Martín Almagro Basch*, t. II, M., 1983, pàgs. 359-368 (fou un dels editors dels quatre volums de dit homenatge).
32. «Ambiente tartéssico y colonización fenicia en el suroeste peninsular ibérico», *Atti del I Congreso Internazionale di Studi Fenici e Punici*, t. III, Roma, 1983, pàgs. 847-856.
33. (Amb M.Almagro Gorbea, T. Chapa, P.Cabrera i E. de Alvaro), *Los iberos*, M., Ministeri de Cultura, 1983, 200 pàgs. amb figs. (catàleg de l'exposició)
34. (Amb G. Delibes de Castro), «Metalurgia balear de la Edad del Bronce: hachas de cubo, de talón y de apéndices laterales», *Early Settlement in the Western Mediterranean and the Peripheral Areas* , BAR Internacional Series, 229, Oxford, 1984, pàgs. 998-1025.
35. (Amb M. L. Uberti), «La inscripción púnica de Cales Coves (Menorca, España)», *Rivista di Studi Fenici* , XIII (1985), pàgs. 233-245.
36. (Amb R. Olmos), *Las ruedas de Toya y el origen del carro en la Península Ibérica*, M., Museo Arqueológico Nacional, 1986, 173 pàgs. amb figs.
37. «Huelva, ciudad de los tartessios», *Aula Orientalis* , 4 (1986), pàgs. 227-261.

38. (Amb G. Delibes, M. D. Fernández-Posse i C.Martín), «Die Kupferzeitliche Siedlung von Almizaraque (Cuevas de Almanzora, prov. Almería)», *Madrider Mitteilungen,* 27 (1986), pàgs. 11-26.
39. «La navegación fenicia hacia el lejano Occidente y el estrecho de Gibraltar», *I Congreso Internacional «El Estrecho de Gibraltar», Ceuta, 1987*, t. I, M., 1988, pàgs. 459-472.
40. (Amb G. Delibes de Castro), *Armas y utensilios de bronce en la Prehistoria de las Islas Baleares*, Studia Archaelogica, núm. 78, Valladolid, 1988, 188 pàgs. i XVI làms.
41. (Amb M. D. Fernández-Posse i C. Martín), «Caracterización de la Edad del Bronce en La Mancha. Algunas proposiciones para su estudio», *Homenaje al Prof. Eduardo Ripoll Perelló (Espacio, Tiempo y Forma*, serie I, t. I, 1988), pàgs. 297-310, 3 figs.
42. «Fernando Piñón Varela», *T.P.*, 46 (1989), pàgs. 9-11, 1 fig.
43. (Ed. i introd.), *El origen de la metalurgia en la península ibérica*, Papeles de Trabajo del Instituto Universitario Ortega i Gasset, Arqueología, 0001 i 0002, M., 1989, 83 i 100 pàgs.
44. (Amb M. D. Fernández-Posse i C. Martín), «Un área doméstica de la Edad del Bronce en el poblado de «El Acequión» (Albacete)», *Homenaje a D. Enrique Pla (Archivo de Prehistoria Levantina* , XX, 1990), pàgs. 351-362, 4 figs.
45. «La transición hacia la cultura talayótica en Menorca», *T.P.*, 48 (1991), pàgs. 37-50.
46. (Amb M. Díaz-Andreu), «Cuevas sepulcrales pretalayóticas de Mallorca: un ensayo de clasificación y análisis», *Recent Developments in Western Mediterranean Prehistory*, t. II, BAR Internacional Series núm. 574, Oxford, 1991, pàgs. 79-114, amb figs.
47. (Amb C. Martín, M. D. Fernández-Posse i A. Gilman), «The Bronze Age of La Mancha», *Antiquity*, 67/254 (1993), págs. 23-45, amb figs.
48. (Amb G. Delibes de Castro), *Los orígenes de la civilización. El Calcolítico en el Viejo Mundo* , M., 1993, 218 pàgs.
49. (Amb M.D. Fernández- Posse i C. Martín Morales), «La Edad del Bronce en el sureste de La Mancha: el poblado de El Acequión (Albacete)», *Homenatge a Miquel Tarradell,* Barcelona, 1993, pàgs. 229-238 (Estudis Universitaris Catalans, vol. 29).
50. (Amb A.Rodero), «El círculo del Estrecho veinte años después», *II Congreso Internacional «El Estrecho de Gibraltar», Ceuta, 1990,* t. I, M., 1995, pàgs. 3-20.